

ФІЛОЛОГІЯ

Літературознавство.

Український фольклор

Європейський вимір літературної діяльності Лесі Українки. Літературне новаторство. Автентичний епістолярій Лариси Косач-Квітки. Образ модерної української жінки. Леся Українка і публіцистика. Біблійні сюжети і мотиви у літературній творчості письменниці

УДК 821.161.2.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКОГО СЮЖЕТУ В П'ЄСИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «НА ПОЛІ КРОВІ»

Наталія Вівчарик,

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

У статті проаналізовано художні особливості драми Лесі Українки «На полі крові», яка містить містерійні витоки. Вказано, що рецепція євангельських сюжетів і образів залежить від історичної епохи, світогляду письменника, мистецької концепції, жанрової специфіки твору. Леся Українка земний шлях Христа подала через ретроспективні спогади Юди Іскаріота, який продав спасителя за 30 срібняків. Виявлено та проаналізовано відмінності між двома варіантами п'єси Лесі Українки «На полі крові». Детально охарактеризовано образ Юди, мотивацію його вчинків, символічні образи і деталі.

Ключові слова: *драма, жанр, сюжет, мотив зради, конфлікт, ретроспекція, образ, символ.*

The article has analyzed the literary devices of a drama «On the Field of Blood» It is proved that both literary works have their origins in mysteries. The author specifies that receptions of the Gospel's plots or characters depend on the historical epoch, the worldview of the writer, the literary conception, and the genre specificity of the literary work. Lesia Ukraïnka described the terrestrial way of Christ through the retrospective memories of Judas Iscariot, who had sold the Savior for the thirty pieces of silver. The author has also revealed and analyzed the differences

between the two variants of play «On the Field of Blood» by Lesia Ukrainka. She thoroughly described the character of Judas, motivations for his actions, symbolic characters, and details.

Keywords: *drama, genre, plot, the motive of betrayal, conflict, retrospection, character, symbol.*

Упродовж століть Біблія активно впливала на розвиток української культури, зокрема такі її сфери, як література, театр, малярство, музика. Проте у період войовничого атеїзму свідомо ігнорувалися дослідження генези та естетичної вартості християнської традиції на національному ґрунті. Заангажована критика насаджувала читачам неадекватне уявлення про творчість християнських письменників, їм інкримінувалися «ворожість», «буржуазність». Степан Хороб зауважує, що «десятиліттями послідовно і настійливо, сказати б, агресивно в реципієнтів вироблялося доволі неадекватне сприйняття п'єс» релігійного характеру [9, с. 7].

З утвердженням незалежності все частіше з'являються літературознавчі розвідки, в яких із позицій наукової об'єктивності осмислюються теоретичні та історико-літературні особливості релігійно-християнського аспекту художньої творчості. З цього погляду незаперечну наукову цінність мають студії Володимира Антофійчука, Ірини Бетко, Миколи Жулинського, Миколи Ільницького, Анатолія Нямцу, Тараса Салиги, Віри Сулими, Леоніда Рудницького, Степана Хороба та ін. Літературознавці стверджують, що рецепція євангельських сюжетів і образів залежить від історичної епохи, світогляду письменника, мистецької концепції, жанрової специфіки твору.

В українській літературі першої половини ХХ століття простежується активне осмислення новозавітного матеріалу. У поле зору письменників все частіше потрапляли євангельські події, пов'язані з життям Ісуса Христа, Богоматері, апостолів. Митців цікавили взаємостосунки особистості і натовпу, проблеми фанатизму, зради, їх психологічне обґрунтування. Осмислюючи вічні сюжети та образи й крізь призму морально-етичних проблем, письменники проектували їх на тогочасну дійсність.

У своїх п'єсах Леся Українка неодноразово зображувала трагічність земного шляху Ісуса Христа («Одержима», «Що дасть нам силу?», «На полі крові», «Йоганна, жінка Хусова»). Звернення до біблійної тематики характеризується розмаїттям форм та засобів їх трансформації: розширення і поглиблення

євангельських сюжетів, осучаснення часопросторових характеристик, національно-культурне заглиблення в матеріал. Все це вказує на **актуальність** статті. Нашою **метою** є дослідити драми Лесі Українки «На полі крові» крізь призму біблійної історії про зраду Ісуса Христа одним із апостолів. Для цього необхідно виконати наступні **завдання**: виявити специфіку образного мислення письменниці; дослідити жанрові, сюжетно-композиційні особливості драми, проаналізувати символічність образів, засоби характеротворення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Літературознавці вказують, що драматична поема Лесі Українки має містерійні витоки. Цей жанр допускає часово-просторові зміщення євангельського матеріалу, поєднання профанного і сакрального. Із таїнства, яким була містерія в давні часи, вона перейшла як різновид релігійної драми у світський театр. Михайло Ігнатенко підмітив, що у таких творах «дійсність перетворюється в знак недійсності, реальне стає символом-алегорією ірреального, чудесного» [5, с. 137].

У драматичній поемі «На полі крові» розповідається про життя Юди після смерті Христа. Леся Українка домислює життєву історію Іскаріота після того, як він одержав 30 срібняків. Образ Христа, його земний шлях подано через ретроспективні спогади Юди Іскаріота. Дія відбувається біля Єрусалима, де Юда обробляє нивку, яку Леся Українка символічно називає «полем крові», адже куплена вона ціною життя Христа. Варто зауважити, що існує два варіанти твору. Перший критики вважають ближчим до містерійної форми, у порівнянні з другим. У 1909 році письменниця надіслала п'єсу до «Літературно-наукового вісника», проте її творча уява продовжувала осмислювати драматичний конфлікт. Незважаючи на те, що твір уже був підписаний до друку, Леся Українка вирішила суттєво скоротити п'єсу, про що йдеться у листі до редакції: «Весь кінцевий діалог Юди з трьома жінками має бути відкинений (через зміну моєї основної концепції сеї теми)...» [цит. за 8, с. 672] Письменниця свідомо вилучає сцену, у якій жінки-мироносиці приносять Юді звістку про воскресіння Христа, та монолог Юди, який настільки боїться зустрічі з Ісусом, що вирішує вчинити самогубство. У 1910 році було надруковано другий варіант драматичної поеми. Перший використав для постановки Львівський оперний театр.

Леся Українка зосередила свою увагу на художньому дослідженні складної системи суперечливих поглядів щодо вчинку Юди та подальших наслідків, які він пережив. Письменниця намагається уникнути упередженого ставлення до головного героя, тому спочатку навіть не подає його імені. Ідентифікувати особу чоловіка, який важко працює на полі, допомагає прочанин. Він, відчуваючи спрагу, просить у головного героя води та з вдячністю благословляє його. Проте розмова набуває несподіваного продовження, і таким чином відбувається поступове «впізнавання» Юди. Дмитро Козій відводить прочанинові роль психоаналітика, «який з допомогою вміло сформульованих питань видобуває з підсвідомости Юди те, що в ній заховалося під сімома печатями» [6, с. 150]. Спочатку подорожній зі співчуттям ставиться до чоловіка, який важко працює на полі, бо теж є землеробом. Юда викликає співчуття, бо він «худий і зниділий» [8, с. 322]. Але подальший розвиток подій вказує на те, що не важка фізична праця забирає сили у головного героя, а внутрішні вагання і сумніви точать його єство. Йдучи за Ісусом, він сподівався на певні привілеї, швидку зміну статусу: «Все марилося мені – то райська брама, / То золотий престол, а на престолі / Месія в образі того промовця..., / Коло престола гурт його обранців, / щасливих, радісних, і їм слугують / народи всього світа залюбки...» [8, с. 334].

Ісусові слова запали Юді у душу в той час, коли він почувався самотнім і втомленим: «Він здалека спокоєм і потіхою манив...» [8, с. 336], «як він говорив! Який був голос! Я пригадав те, що давно забув... Згадав свою покійницю матусю, що я маленьким ще зоставсь без неї...» [8, с. 331]. Леся Українка в кількох фразах зуміла подати найважливішу інформацію про Юду, його життя до зустрічі із Спасителем. Майбутній апостол і походив із багатой сім'ї, проте йому змалку не вистачало любові і турботи. Спадок і маєтки, які він отримав у спадок не зробили його щасливим. Юнак зізнається, що втомився від постійних конфліктів «за спаш, за оранку», яких неможливо уникнути [там само]. Юда роздає свої статки, але не отримує очікуваного статусу. Тому однією з причин зради є намагання помститися за невиправдані сподівання. Отримані від фарисеїв гроші стають тягарем для Юдиного сумління. Вчинок Юди Леся Українка трактує як прояв свободної волі, право робити власний вибір. Проблема зради постає не стільки у релігійному, як морально-етичному ключі. Вчинок Юди сповнений цинізму,

оскільки він видає Учителя через поцілунок. Саме це найбільше вражає і викликає огиду в подорожнього, який спочатку не осуджував головного героя, бо не вірив, що Христос є сином Божим.

У п'єсі подано читач чисельні спроби Юди виправдати себе. Щоб загострити конфлікт, Леся Українка порівнює укладену з фарисеями угоду з базарним торгом за худобу: «як гуси, як худобу: поторгують і вдаряють по руках» [8, с. 339]. Критики вказують, що таким чином реалістичні картини селянських буднів накладаються на біблійну історію про 30 срібняків. Юда намагається пояснити мотиви свого вчинку. Прочанин зі співчуттям слухає самовиправдання Юди до того часу, поки не довідується про зрадницький поцілунок. З уст чоловіка зриваються прокльони, а фізичною реакцією стає спроба кинути у Юду камінь. Символічним є те, що камінь не долітає, адже зрадник має терпіти муки совісті, які гірші за фізичну розправу.

Висновки. У п'єсі «На полі крові» Леся Українка використала біблійний матеріал, інтерпретувавши його відповідно до власного художнього задуму. Письменниця розповідає про життя Христа тільки опосередковано, адже зосереджується на проблемі зради та її мотивах, які озвучує Юда в діалозі з прочанином. Заголовок п'єси виступає своєрідним ідейно-смысловим сигналом, окреслює конфлікт та служить додатковою характеристикою головного героя. Відмова Лесі Українки в другому варіанті твору від фінальної сцени, в якій Юда намагається всіляко уникнути зустрічі з воскреслим Христом, змінює форму конфлікту, екстраполюючи його із зовнішньої сфери у внутрішню. Таким чином письменниця виносить фінал поза межі твору і спонукає читачів до власних роздумів.

Література

1. Антофійчук В. Образ Іуди Іскаріота в українській літературі. Чернівці: Рута, 1999. 104 с.
2. Антофійчук В., Нямцу А. Євангельські мотиви в українській літературі кінця XIX – XX ст. Чернівці: Рута, 1996. 208 с.
3. Галета О. На полі крові: Драма-умовчання. Волинь філологічна: текст і контекст. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2016. № 22: Універсум Лесі Українки. С. 25–38.
4. Гегель Г. В. Ф. Жизнь Иисуса. Философия религии: В 2-х т. Т. 1. М.: Мысль, 1975. С. 35–100.

5. Ігнатенко М. Генезис сучасного художнього мислення. К.: Наукова думка, 1986. 287 с.

6. Козій Д. Проблема трагічної провини у драматичних творах Лесі Українки. Глибинний етос: Нариси з літератури і філософії. Торонто–Нью-Йорк–Париж–Сідней: Видання курсів Українознавства ім. Юрія Липи в Торонто, 1984. С. 139–155.

7. Ненадкевич Є. На полі крові. URL: <http://md-eksperiment.org/post/20170216-na-poli-krovi> (дата звернення: 17.01.2021).

8. Українка Леся. Твори: В 2 т. Т. 2. К.: Наук. думка, 1987. 727 с.

9. Хороб С. Сценічне слово, освячене благовістом. Сценічне слово благовісту: Антологія української релігійно-християнської драми ХХ–ХХІ століття / Упорядн., авт. вступ. ст. та прим. С. І. Хороб. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2018. С. 6–64.

821.161.2'05-1/9.09Українка

ПОСТАТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В РЕЦЕПЦІЇ РОМАНА БЖЕСЬКОГО

Мар'яна Гдакович,

*кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)*

Роман Бжеський (1897 – 1982) – політичний і громадський діяч, літературознавець, історик, публіцист. До творчості Лесі Українки Р.Бжеський звертався постійно (не лише у спеціальних лесезнавчих дослідженнях – кількаразово перевиданих і доповнених критичних нарисах про Лесю Українку), чимало його публіцистичних статей на різну тематику пересіяні цитатами, образами, ідеями з Лесиних творів. Р.Бжеський насамперед прагнув утвердити Лесю Українку як поетку націєтворчу, твори якої плекають національну та державницьку ідею українців.

Ключові слова: *Леся Українка, Роман Бжеський, рецепція творчості, світогляд, національна ідея.*

Roman Brzeski (1897 – 1982) is a political and public figure, literary critic, historian, and publicist. R. Brzeski turned to Lesia Ukrainka's poetry constantly (not only in special studies about Lesia Ukrainka, which were republished several times), many of his journalistic articles on various topics are full of quotes, images, ideas from Lesya's poetry. R. Brzeski first